

Noha a nagyburzsoázia és a földbirtokos arisztokrácia maga aknázza ki a jeles történelmi fordulatokat s az egységes nemzeti állam megszületése nyomán kialakult lehetőségeket, Románia a társadalmi előbbrejutás terén is tovább lendült. A tőkés fejlődés, az ipari haladás nyomán létrejött munkásosztály vállalta a jövőalakítás tudatos harcát, s a kommunista párt vezetésével következetesen küzdött a dolgozó tömegek fölszabadtításáért, a kizsákmányolás megszüntetéséért, a teljes emberi kibontakozást ígérő új társadalom megteremtéséért.

1944. augusztus 23. — az 1859-et követő kimagasló történelmi aktusok közül is a legdöntőbb. E nap jelzi azt az útkezdetet, amelytől fogva minőségileg új tartalmat nyert az egység fogalma. A pártja köré tömörült nép — románok és az együttélő nemzetiségek — politikai és erkölcsi egységben, célirányos cselekvésben összefogva építi — immár 30 éve — a régi álmokat valóra váltó új társadalmat, a rohamosan fejlődő országot, a szocialista Romániát.

KORUNK

Az 1848-as forradalom kezdetei Háromszéken

Vázlatok a népi ellenállás kibontakozásának előzményeihez

Népünk forradalmi múltjának, harcos haladás-akarásának egyik leg-szebb emléke és tanúbizonysága az a tény, hogy az 1848-as forradalmi hullámverés Európában itt csapott a legmagasabbra, és hazánk földjén lobogtak legtovább a forradalom fákllyái.

„A kor európai közvéleménye — mutatott rá pártunk főtitkára tavaly, Balászfalván mondott ünnepi beszédében — csodálattal és tisztelettel kommentálta a negyvennyolcas harcosok forradalmi elszántságát és nagyfokú áldozatkészségét, hangsúlyozva, hogy az erdélyi forradalom volt egyike a legnehezebbeknek, a leghosszabbaknak és a legdrámaibbaknak...“

Ismeretes, hogy míg sok országban a reakciónak néhány nap vagy hét alatt sikerült elfojtania a tömegek megmozdulását, s a csatazaj már jórészt 1848 tavaszán-nyarán elcsitult (Petőfi szavaival: Európa csendes, újra csendes), addig a mi szabadságharcunk tovább élt, tovább radikalizálódott (és erősödött), s átnyúlt messze 1849-be (mi több, legnagyobb harci sikereit abban az évben érte el), és az európai forradalmárok végső reménységének számított.

„A császári csapatoknak Erdélybe behatolva — mondotta Nicolae Ceaușescu elvtárs említett beszédében — sikerült elfoglalniuk az országot, az Avram Iancutól védett Nyugati Szigethegység övezetének és a Székelyföldnek a kivételével, ahol az ellenállást Gábor Áron, a székely forradalmár vezeti.“

Ezt az ellenállást, az eltelt 125 esztendő során sokat vitatott „háromszéki csodát“ világitja meg Egyed Ákos újabb kutatásai alapján.

Írásunk annak az útnak az első szakaszával foglalkozik, amely Háromszéken a tavaszi eszméléstől és mozgalmaktól elvezetett a népi ellenállás kibontakozásához: a forradalom tüzén át az 1848 őszen és 1849 telén kibontakozott Habsburg-ellenes szabadságharchoz. Azt kutatjuk: hogyan vált lehetővé az osztályokra, ren-

dekre bomlott, belső ellentétektől is megosztott kis társadalomnak — modern fogalommal élve — olyan egységfrontja, mely később az önvédelmi harc záloga lett.

A háromszéki népi ellenállás történeti irodalma csak krónikaszerű munkákból áll, amelyek minden hasznosságuk és rangosságuk ellenére is megmaradnak az eseménytörténet szintjén. Csak leírnak, nem elemeznek. (Nem vonatkozik ez a megállapítás egyes, Gábor Aronról szóló tanulmányokra.) Így aztán mindig homályban marad az, ami az egységfront, az önvédelem irányába feszítette-tolta az eseményeket. Az, ami a „mélyebb régiókban történt“. Pedig csak a láthatatlan, ám mindenhol jelenvolt osztály-, rendi s az ezen felülkerekedő közösségi érdekek egymás közti mérkőzésének felderítése, a forradalmi és szabadságharcos eszmék fejükbe való beépülésének észlelése adhatja kezünkbe a háromszéki események megértésének a kulcsát.

1

Kétségtelen, hogy Háromszék társadalmában adva volt, a többi székely székkel szemben, egy olyan minőségi többlet, amely már a forradalom kezdeti szakaszában, 1848 tavaszán, sajátos útra terelte az eseményeket. Kérdésfelvetésünk szempontjából éppen ez a minőségi többlet a legizgalmasabb. Ha általánosabb síkon közeledünk a kérdéshez, talán azt kell hangsúlyoznunk, hogy Háromszék polgárosultabb volt, mint a szomszédos Udvarhely és Csík-szék. Ebből pedig az következett, hogy a polgári forradalom eszméi érettebb viszonyokat találva, nagyobb társadalmi erőket voltak képesek felszabadítani. Konkrétebben szólva: a liberális nemesség és a radikális értelmiség gyorsabban tudatára ébredt saját feladatának, s megpróbált aszerint cselekedni. Ugyanakkor a határőr katonai rend, miközben megvívta „saját kis forradalmát“, jelentős változásokon ment át: szűkebb csoporttudata általános nemzeti alapozást nyert. A jobbágyság magartása is kedvezőbbben alakult, mint más erdélyi megyékben. A tavaszi osztályharcos megmozdulások lezajlása után, bizonyos fenntartásokkal ugyan, de részt vállalt a Habsburg-ellenes küzdelemre való felkészülésből, majd magából a küzdelemből. Utoljára hagytuk a városi népesség megemlégtetését, pedig az 1848-as eseményekben játszott szerepe alapján első helyen kellene foglalkoznunk vele: Sepsiszentgyörgy és Kézdivásárhely népe legalább háromszor mentette meg az ellenállás ügyét, s mindig akkor, amikor a szék vezetősége már-már kész volt kapitulálni a túlerő előtt. Egyébként — s e kérdésben felül kell vizsgálnunk az eddigi irodalmat — a szék vezetőségéről is az árnyaltabb „ítélkezés“ hangján kell szólnunk; bár nagy hajlandóságot mutatott a kompromisszumra az ellenféllel, végül is mindig kész volt együttműködni a népi ellenállás szervezőivel.

Milyen volt a társadalom-szerkezet Háromszéken a forradalom előestéjén?

Lakossága mintegy 96 500 főből állt. Ebből kb. 43 938 (49,9%) tartozott a katonarendhez, 4150 (4,3%) egyént számlált a nemesi réteg, míg a jobbágyság és zselérek osztálya 43 940 (45,5%) lakost foglalt magában. (Saját számításunk a következő források alapján: Kővári László: *Erdélyország statisztikája*. Kolozsvár, 1847. 201.; J. Söllner: *Statistik des Grossfürstenthums Siebenbürgen*. Nagyszeben, 1856. 270.; Apor Károly tabellái, I. Állami Levéltár, Sepsiszentgyörgy, Apor család levéltára.) Továbbá mintegy 246 családot tartottak nyilván a „polgárok“ s 125-öt a papok rendjében.

Tehát aránya szerint a katonai rend volt a legjelentékenyebb, s annak bizonyult a forradalomban is. Ez a rend a feudális függő viszonyt nem ismerte, társadalmilag szabad emberekből, foglalkozás szerint földművelőkből, kisiparosok-

ból és más kategóriákból tevődött össze. De szabadsága igen korlátozott volt, szigorú katonai szervezetben élt, és a katonáskodás terhét is maga viselte. Ebből a helyzetből csak igen kevesen emelkedhettek ki, hiszen a fiú éppen úgy beleszületett egy zárt katonai életkeretbe, mint például a jobbágyfiú a feudális függő viszonyba. Nem feledkezhetünk meg arról sem, hogy azt a katonai intézményt Habsburg-szellem hatotta át. Mindezekért a katonai rend szabadulni szeretett volna korlátaitól, hogy a polgári életben érvényesülhessen. S amikor 1848-ban a tavaszi napokkal beköszöntött a forradalom, a cselekvés útjára lépett, első számú érdeke szerint megkísérelte azonnal lerázni a katonáskodás nyűgét.

A jobbágyság feudális függő viszonyban élt, s a nemesi tulajdonban levő föld használatáért robottal tartozott. Helyzetét társadalmi szempontból megaláznak, gazdaságilag nyomasztónak érezte. Leghőbb vágya az volt, hogy szabaddál legyen, hogy a maga művelte földet megarthassa. 1848 tavaszán, akár Erdély más tájain a jobbágyok, megtagadta a robotot.

A katonai határőr és a jobbágyrend nem élt elkülönülten, hanem vegyesen Háromszék mintegy 100 falvában. Régebbi eredetű ellentétek tompítása s közeledésük előmozdítása igen lényeges kérdése volt az egység megteremtésének.

Háromszéken négy ún. taxás várost tartottak nyilván: Sepsiszentgyörgyöt, Kézdivásárhelyt, Berecket és Illyefalvát. A város elnevezést az első kettő érdemelte ki. Ezek népességének zömét a kisiparosok alkották. Sepsiszentgyörgy és Kézdivásárhely termelési „módja” nem volt falusi jellegű, bár lakói a földműveléstől nem szakadtak el teljesen. A legtöbb városi kisiparos és plebejusi elem életformája nem a földtulajdonra alapozódott, hanem a szerszámtulajdonra. Ehhez a munka mesteri tudása párosult. Éppen a fentiek következtében vállalhattak kimagasló szerepet a sepsiszentgyörgyi, kézdivásárhelyi s (kisebb mértékben) berecki kis műhelyekben dolgozó munkások (mesterek, legények, inasok) a népi ellenállás műszaki feltételeinek biztosításában. Vajon mit tudott volna kezdeni Gábor Áron — a Turóczy Mózesek műhelye nélkül, mi lett volna tüzérétségének sorsa Tóth József salétromkészítő, Bene József „gyutacsgyáros” és a hozzájuk hasonlók nélkül?

Mindez azonban a kérdésnek csak az egyik oldala. A másik sem kevésbé fontos. Az ugyanis, hogy a városi népben a forradalom kettős célkitűzése: a társadalmi haladás és a nemzeti szabadság nagy visszhangra talált. Amint mondtuk, a legkritikusabb pillanatokban állott ki a forradalom ügye mellett; kíméletlenül megbüntette az árulókat. Balázs Manó kivégzése Sepsiszentgyörgy főterén nem valami véletlen eset, hanem a nép forradalmi elszántságának példája.

Mint általában, Háromszék nemessége is két pártra szakadt, konzervatív és liberális csoportra. A konzervatívok (köztük Horváth Albert főkirálybíró) főként a kolozsvári Guberniumhoz s Teleki József főkormányzóhoz igazodtak, bár például az Apor család egyes tagjai a szélső konzervatív csoportosuláshoz álltak közelebb. A liberális nemesség a Wesselényi Miklós és Kemény Dénes képviselte álláspontot s politikát tartotta célravezetőnek. Ezek balszárnyán helyezkedett el a radikális értelmiség, amelynek határőrkatona- s jobbágy családot tanult fiai, ügyvédek, papok voltak a résztvevői. A radikális értelmiség forradalmi szellemét Gál Dániel és Bíró Sándor neve fémjelezte. A dokumentáció gondos tanulmányozásából kitűnik: a liberális nemesek és főleg a radikális értelmiségiek voltak az egységfront fő kovácsai, akik bátran felléptek a nemesi önzés olyan túlkapásai ellen, mint a jobbágyok robotra való erőltetése, a jószágból való kiűzése. Erejüket fokozta, hogy a nemzetőrségek szervezését sok helyen maguk vették kézbe, s egységfrontos felfogásuk szerint jártak el.

Nagy hiba volna, ha a háromszéki események eredőit kizárólag e kis szék társadalmában vélnök megtalálni. Itt a viszonyok érettek voltak a forradalmi áramlat befogadására, de az impulzus az erdélyi forradalomból röppent szét. Így Háromszéken a kezdeti alkotmányos mozgalom, a katonai rend és a jobbágyok mozgalma a legszorosabb kapcsolatban állott a széken kívüli fejleményekkel. Igaz viszont, hogy mindezek sajátosan fejlődtek tovább.

3

Amikor a márciusvégi kolozsvári események híre eljutott Háromszékre, elsőként a nemesség mozdult meg. Már április másodikán összegyűlt mintegy kétszáz személy, főként a liberális nemesség képviselői, egy-két pap, s valamivel több határőrtiszt. Említést érdemel, hogy a gyűlésnek rövid időre vendége volt Horváth Albert főkirálybíró. Alsócsernátonban megválasztották az ún. *Bizottmányt* azzal a céllal, hogy előkészítse a szék közgyűlését. Emellett elfogadtak egy igen általánosan fogalmazott programfélélt, melyben „a törvényes szabadság idvét“ jelelték meg feladatként, afféle alkotmányos mozgalomra gondoltak, amely nem helyezkedik szembe a Habsburg-hatalommal. Egyébként a modellt már Kolozsváron megalkották március 21-én, amikor a liberális és konzervatív párt paktumot kötött. A háromszéki alkotmányos nemesi mozgalom, mely erőtlen volt, rövidesen kiszélesedett, de csak néhány napra, hogy utána széthulljon a sokkal erőteljesebb népi mozgalom árnyékában.

Háromszék rendjeinek közgyűlése 1848. április 11-én ült össze Sepsiszentgyörgyön, a szék köztermében. A megnyitó beszédet Horváth Albert főkirálybíró tartotta, a programbeszédet pedig Szentiványi György követ. Azazhogy éppen csak megkezdette a szónoklatát, amikor a terem falain kívül rekedt tömeg beleszólt a közgyűlés menetébe. Arra kérték a vezetőséget, hogy a közgyűlést a város főterén folytassák, ami meg is történt. Ez a fellépés volt az első, amikor a város népe (természetesen a falvakból jött küldöttekkel együtt) forradalmi módon cselekedett, s bebizonyította: véleményével ezentúl számolni kell. Amikor a közgyűlés színterét a szék terméből a főterre tette át — átalakult népgyűléssé. Az *Erdélyi Híradó* 1848. április 30-i száma szerint „a nagy terembe be nem fért több ezernyi nép szabadbani tanácskozásra felhívó nagy nyomatékú szava a szónokot félbeszakasztá, s néhány perc múlva a piacon, Isten szabad ege alatt, a permetező eső dacára, több ezrek helyeslő kiabálása közt, tanácskozásainkat Szentiványi György beszéde folytán megkezdők“.

A gyűlés egyik központi témája a katonai rendek terhének rendezése volt. Megjegyzendő, falvanként legalább három katonaküldött is megjelent a gyűlésen. A programbeszéd elhangzása után a katonai rend egyik ad hoc képviselője a határőri intézmény azonnali megszüntetését javasolta, s a javaslatot „ezrek tor-kából hangzó helyesléssel fogadták“. De a széki tisztikar és a liberális nemesség határozottan ellentmondott, hiszen elképzelései szerint a fegyveres erőre nagyobb szükség volt, mint bármikor, az események békés, alkotmányos kibontakozása érdekében. A nép viszontválasza tömör volt: „Megcsalatlunk, mint valánk csalva 84 év óta“ (A határőrség 1764-ben történt megszervezése óta. — *Erdélyi Híradó*, 1848. április 30.). Már-már úgy tűnt, hogy a katonai rend és nép egészen más irányba tereli a gyűlést, mint az egybehívók kívánták. Ekkor azonban fordulat

következett be: a szónoki emelvényre lépett Horváth Albert főkirálybíró, aki nagy tekintéllyel rendelkezett a szék lakossága előtt, s „felizgatá a székely katonák keblében szunnyadó honfias érzelmeket, kéré mindenre, ami előttük szent, sérelmeiknek országosan leendő orvosoltatása el- és bevárását“. Megígérte, hogy még mielőtt az országgyűlés a katonáskodásnak ezt a rendszerét megszünteti, eszközölni fogja a katonai terhek könnyítését, s öt gyermeke boldogságára fogadta: „közterhekbeni részvétét azzal bizonyítandja“, hogy a megalakuló nemzetországba közlegényként lép be. Amiből persze semmi sem lett, de a sok szónoki s nem kevés demagóg fogást tartalmazó beszéd célba talált, a tömegek kedélye lecsillapodott. A katonai rendek mindössze annyit értek most el, hogy két követet választottak a kolozsvári országgyűlésre, Berde Mózsát és Hankó Dánielt.

A gyűlés végül is elfogadta a következő programpontokat:

- a közterhekben mindenki részesedik;
- egyenlő polgári és vallási szabadság illet meg mindenkit;
- az úrbéri viszonyok kárpótlás mellett teljesen megszüntetendők;
- a székely katonáskodás országgyűlési eltörlése és nemzetország szervezése.

Megállapítható, hogy a liberális nemesség az alkotmányos átalakulások érdekében a jobbágyság megszüntetésének, a közteherviselés elvének, a polgári és vallási egyenlőség eszméjének, valamint a katonai rendek követeléseinek *elvi* elfogadásával olyan programot lobogtatott meg, amely alkalmasnak látszott neki vezető szerepet biztosítani. Ehhez még hozzá kell tennünk, hogy a közgyűlés felkérte a főkirálybíró, állítson bizottmányt a nemzetországok szervezésére.

Csakhogy a programpontokat a katonai rend és a parasztság másként, a maga módján értelmezte, s ez hamarosan nyílt kitörésekhez vezetett. Főleg azért, mert a katonai terhek könnyítéséből és a jobbágyszabadságból egyelőre semmi sem lett, s így az osztályérdekek érvényesülésének spontán folyamata kezdődött meg április 11-e után.

4

A háromszéki katonai rendek külön „kis forradalma“ április végén zajlott le. Ehhez ugyan már régen összegyűlt a gyúanyag, de a lángra lobbantásához a szikra a szék határain kívül pattant ki. Nevezeten azért, hogy a katonai főkoromány a 2. székely gyalogezred négy századát kivezényelte háromszéki állomáshelyéről Nagyszébenbe, illetve Szászsebesre. A négy század április 25-én gyűlekezett Uzonban. Az akkori helyzetben természetesnek tűnt, hogy a helység és a környék falvainak népe is „roppant“ számban csoportosult össze. Amikor a századok kiindulóban voltak, megérkezett Gál Dániel illyefalvi határőr, katonai származású ügyvéd, érett korú forradalmár, számos ifjútól kísérve. Gálnak rövidesen tudomására jutott, hogy a katonasággal tartó 11 társzekéren mintegy 1500 fegyver van. Miért, hova viszik? E kérdésekkel rögtön az ezredparancsnokhoz fordult, aki valódi szándékát rejtendő azt állította, hogy a fegyvereket javítani szállítják. A katonák azonban kereken kijelentették, hogy a fegyvereket elindításuk előtt megjavították a kézdivásárhelyi fegyverkovácsok.

Gál és társai átláttak a Habsburg-politika hálóján, s felismerték: az osztrák katonai parancsnokság arra törekszik, hogy a székely katonaságot minél megszibbre eltávolítsa, s a szék területéről a fegyvereket is kivonja, hogy a forra-

dalom helyzetét rontsa. Gál Dani azonban forradalmár módjára cselekedett: a fegyvereket és a lőport lefoglalta, s felkérte a tiszteket, gondoskodjanak Sepsiszentgyörgyre való szállításukról. Mindezt azért tehette, mert maga mögött tudta a négy század katonát és a sokkal nagyobb számú népet. Az esemény jelentőségét mérlegelve arra a következtetésre kell jutnunk, hogy az *Uzonban történt fegyverlefoglalás jelentette Háromszéken az első olyan forradalmi lépést, mely a mérsékelt alkotmányos mozgalom határain messze túl esett, s már a későbbi népi ellenállás irányába mutatott. Ezt a forradalmi tettet nyomban megtoldották egygyel: a négy század katonaság megtagadta a szék területének elhagyását s szétoszlott (Erdélyi Híradó, 1848. május 5.; Horváth Albert főkirálybíró jelentése a miniszterelnökhöz, I. Országos Levéltár, Budapest, G.P. 1049/1848.).*

Milyen parancsot tagadott meg a katonaság, és hogyan értékelhetjük felépését?

Utólag sokan vádolták Gál Dánielt és társait azzal, hogy „a katonai fegyelem nimbuszát megtörték“. A dolog azonban nem ilyen egyszerű, ugyanis a háromszéki katonaság a General-Commando parancsát tagadta meg, nagy mértékben hozzájárulva az osztrák rendszerű katonai intézmény széthullásához, illetve első lépésként a katonaságnak osztrák parancsnokság alól történő kivonásához. A katonaság csak azután oszlott szét Uzonból, miután felesküdt: a General-Commando parancsára nem fogja a szék területét elhagyni. A későbbi események bizonyították, hogy Puchner nem felejtette el ezt a leckét, de szerencsére a háromszéki forradalmárok is tudták s készültek a népi ellenállás megszervezésére.

Az uzoni forradalmi mozgalom ugyanakkor felrázta a határőrök és a háromszéki nép tudatát, még jobban felkeltette benne az elnyomottság, sérelmezett-ség tudatát. Ennek messze kiható következményei voltak.

Április végén és május elején számos községben robbantak ki katonai mozgalmak. Ezek Torja környékén voltak a legerősebbek, s kimondottan társadalmi jelleget öltöttek, a nemesség ellen irányultak. Így hát a rendek, társadalmi osztályok közti ellentétek valósággal megsemmisítették a társadalom hagyományos kapcsolatait. Úgy látszott, hogy az alkotmányos-liberális, nemesi-értelmiségi mozgalom elveszíti a nép feletti befolyását; a hatóság és tisztikar pedig ténylegesen elveszítette. Kibontakozóban volt az alkotmányos, nemesi vezetésű mértékelt mozgalommal szemben egy alulról jövő népforradalom, a katonai rendek és a jobbágyok forradalma.

5

A katonai rendek forradalmi mozgalmával egyidőben jobbágymozgalmak robbantak ki. Az előzményekhez tartozik, hogy a háromszéki jobbágytartó nemesség egy része 1848 tavaszán a forradalom hírére hozzákezdett az ún. székely örökséges jobbágyok egy részének a telkekből való „kihányattatásához“. Mivel ez belháború veszélyét idézte fel, ellene volt a radikális értelmiség és a tisztikar is. A parasztmozgalmak láttán nem egy radikális értelmiségiben érlelődött meg a gondolat, hogy mindaddig nem számíthatnak a jobbágyság támogatására, amíg robotra hajtják őket. Első lépésként meg kellett szüntetni a robotolást.

Ez Háromszéken eredeti módon ment végbe. Május 30-án a Gál Sándor összehívta csernátoni nagygyűlésen Pünkösdi Gergely, az egyik határőrtiszt felállt a szónoki emelvényre, s kihirdette: a jobbágyok nem kötelesek többé robotot tenni. Gál Sándor ezt a következőképpen jelentette a miniszterelnöknek: „...miután a tömegből eltávoztam *egy székely tiszt több nemesekkel egyet érve, túlbúzgóan a*

robot megszüntetését kikiáltá, minek a jobbágyság igen örvende, de pár napok alatt ezen hír átfogá egész Háromszéket és csakhamar több helységben megtagadták a robotot" (Történeti Levéltár, Kolozsvár, 1848-as törzsanyag. Számozatlan.).

Ennek a forradalmi tettnek a jelentősége, olyan körülmények között, amikor mindegyik társadalmi rend lázadt a másik ellen, őriási volt, nevezetesen a legjelentősebb lépés a haladó társadalmi erők összefogásához.

6

A háromszéki események híre megdöbbenést váltott ki Kolozsváron a liberális nemesi vezetők között, s igyekeztek más irányba befolyásolni a megmozdulásokat. Megkezdődött a katonai rend meggyőzése, hogy vesse alá magát a Kormányzók intézkedéseinek. A meggyőzés egyik módszere az volt, hogy elárasztották röplapokkal Háromszéket. Mások az újságok hasábjain szölkáltak a székelyekhez, ugyanakkor számos küldött járta a falvakat.

Bár konkrétan a katonai rend még semmit sem kapott a forradalomtól, a hír- és röplapok mint valami nagy vívmányt emlegették a katonák felé is a közteherviselés elvének kimondását és várható gyakorlati megvalósulását. Miért? Azon túl, hogy a szerzők őszintén hitték e polgári eszmék boldogító, varázserejű hatását, jól tudták: a katonai terheket hordozó székelynek fájó pont volt a nemesi mentesség, a társadalmi egyenlőtlenségnek ez a szálkája. Tény, hogy a katonai rend szeretett volna egyenlő lenni a mentes nemesekkel, s ezért a feudális jogok eltörlését nagyra értékelte. Más kérdés, hogy maga vonakodott az adózás terhétől, s ezért nem mindig lelkesedett a jobbággyokkal való egyenlőségért.

Az átalakulások békés vonalának hívei felléptek a rendek közti ellentétek elsímításáért. Május közepe táján 27 közeleti személyiség, köztük Berde Mózsá, az erdélyi forradalom egyik jelentős és igen tiszta alakja, az *Erdélyi Híradó* hasábjain felhívást intézett az országgyűlés választott követihez. Arra kérték őket: hassanak oda, hogy a fejét már feltartott jobbággyokat, az alkotmányos rendezést öhajtvá váró katonai rendet a rendezés halogatásával ne keserítsék. Gondjuk legyen — a jobbággyok és katonák közti ellentétek elkerülése és egymáshoz való közelítése miatt —, hogy „a robot megszüntetése és a katonáskodás rendezése egyszerre történjék“ (*Erdélyi Híradó*, 1848. május 23.). Az összefogás belső hívei tehát céltudatosan keresték az egység útját.

Háromszéken valóban kialakulóban volt egy olyan összefogás, melynek pártját hiába keresné az érdeklődő máshol, mint a Mócvidéken. Az Erdélyi Érchegeységben Avram Iancunak és híveinek dolga annyiban volt könnyebb, hogy ott a nép társadalmilag egységesebb maradt.

Háromszéken — amint láttuk — a nemesség, katonaság és a jobbágyság rendi-társadalmi ellentéteivel is meg kellett birkóznia annak, aki egységfrontot akart létrehozni. Felmerülhet a kérdés, vajon nem a későbbi, az önvédelmi harc idején létrejött állapotokat vetítjük-e vissza a tavaszi hónapok eseményeibe? Erre határozott nemmel kell felelnünk, ugyanis az ellentétek leküzdésére irányuló törekvések egyszerre jelentkeztek az ellentétek nyílt felbukkanásával. A már említettek mellett, íme, néhány példa.

Amikor Gál Sándor és társai Maros és Udvarhely székéről a megnyilvánuló közöny és a hatósági üldözés miatt dolguk végezetlen megérkeztek Háromszékre, itt merőben más kép fogadta őket; mozgásban volt minden, s ez alkalmas közegnek bizonyult arra, hogy a felbolydult közvéleményt az általuk kívánt irányba befolyásolják. Már megérkezésükkor hatalmas népgyűlés verődött össze Sepsi-

szentgyörgyön, s azon a nép kinyilvánította: ha kell, fegyvert fog (ti. a Habsburgok ellen), „*de nemes, katona és jobbágy együtt menjen*“ (Történeti Levéltár, Kolozsvár, 1848-as törzsanyag, számozatlan; az én kiemelésem — E. A.). Alsócsernátonban, ahol május 30-án jóformán az egész felső Háromszék képviselői megjelentek, megismétlődött az, ami Sepsiszentgyörgyön történt. „Itt a népgyűlés igen nagy lelkesedéssel pártolá az ügyet — jelentette Gál Sándor a miniszterelnöknek — *mondá a nemesség, hogy ha megyünk együtt menjünk — nemesek, katonák és jobbágyok*“ (Uo. Az én kiemelésem — E. A.). S amikor világossá vált, hogy a jobbágyság bevonása az előkészületekbe mindaddig lehetetlen, amíg felszabadulását nem mondták ki, akkor került sor Alsócsernátonban a robot megszüntének kihirdetésére (lehetséges, hogy Gál Sándor tudtával, esetleg sugallatára).

Hogy mennyire tudatosan cselekedtek a forradalom egyes vezetői, azt a nemzetőrsek szervezése is bizonyítja. Április 11-én és 12-én a már elemzett közgyűlésen a rendek azt a határozatot hozták, hogy *őrségeket az előkelő osztályból állítanak fel, tehát a nemesi rend a maga kebeléből*. Nos, erre néhány helységben sor is került, s ott a parasztmozgalmak ellen használták fel őket. Ez a tendencia azt a nyilvánvaló veszélyt rejtegette magában, hogy a nemzetőrsek eszközei lesznek a nemesség önzésének, s csakis annak. Erre Erdélyben volt példa bőven.

Végülis Háromszéken szerencsésebben alakult a helyzet, s ebben a vonatkozásban figyelmet érdemel az a tény, hogy az őrségek szervezésekor a katonai rendek képviselői komoly politikai érettségről tettek tanúságot. Horváth Albert főkirálybíró Teleki főkormányzóhoz intézett jelentésében kénytelen beismerni: a nemesi nemzetőrsek megalakítását be kellett szüntetnie, mert a székely katonaság ellenezte azt (ti. a nemesi nemzetőrseket), „*a nemesi rend és a katonai rend közti válaszfalnak tekintvén*“. A tisztikar hiába csürte-csavarta a kérdést, amelynek végső célja az volt, hogy a nép kezébe ne adjon fegyvert, végülis be kellett venni az őrségekbe a katonai rend tagjait, a jobbágyokat, sőt több helyen a zselléreket is. Uzonban egy század nemzetőrség létesült, amelynek tagjai mind a három rendből kerültek ki, s a jobbágyok közül többen őrmesteri rangot kaptak; erről írta a beszámoló: „szóval itt már az egyenlőség eszméje létesülni kezdett“, Torján pedig „a legutolsó elvénült, félszeg, gyalogszeres (zsellér) ember is őrkatona, hogy lakjóságá neki maradjon“.

Lassan mindenhol megalakultak a nemzetőrsek, s folytak a gyakorlatozások is; „*Háromszék harotérként nézett ki mindenütt*“ — állapítja meg Bíró Sándor radikális népbarát pap Kossuthhoz küldött beszámolója. Ez az állapot természetesen „hosszas küzdelmek eredménye volt“ a konzervatívok és a forradalom erői közt, akikhez most már az iskolákból hazatérő ifjak is csatlakoztak.

Ilyen viszonyok közt találta Háromszéket a Kolozsváron május 29-én összeült utolsó rendi országgyűlés, amellyel lezárult a polgári-demokratikus forradalom első szakasza.

*

Az intenzív mozgalmak, az egymást erő nyílt viták és a nemzeti propaganda megmozgatta Háromszék egész népességét, s ez a sorok rendezéséhez vezetett. Mindenik rend kitartott ugyan saját érdekei mellett, de a legöntudatosabbak egyre inkább előtérbe állították az általános érdekek védelmének ügyét. Általában a középnemesi szabadelvű koncepció kerekedett felül, de ez Háromszéken *közelebb került a népi vonalhoz*, mint máshol. A spontán népi hazafiság itt tudati ele-

mekkel erősödött fel, s ez a szülőföld védelmének vállalásában nyert konkrét formát.

Mindezek a tényezők együttesen vezettek az egységfront létrejöttéhez, s ez az „egységfront“ *egészen más volt*, mint egyszerűen a régi „rend“ helyreállítása, amit a tisztek és a konzervatívok követeltek. Ez a viszonylagos egység úgy jött létre, hogy a katonai- és jobbágyréteg közben megívta a maga harcát, s nem adva fel vívmányait, érdekei további teljesedésének reményében vállalta az összefogást. S bár az egységfrontban az országgyűlés után bizonyos lazulás következett be, a későbbi események bebizonyították: a tavaszi hónapokban lefektetett alap eléggé szilárd volt ahhoz, hogy arra a Habsburg-ellenes önvédelem is építkezhesen. Talán nem túlzunk, amikor azt mondjuk, hogy ez az összefogás volt az önvédelmi harc főpróbája.

Egyed Ákos

Kós András: Ketten